

**NIKOLA MILIOŠEVIĆ – OBUKA SUDIJA, TUŽILACA, ADVOKATA I
POLICAJACA O ZAKONU O MALOLETNIM UČINIOCIMA
KRIVIČNIH DELA I KRIVIČNOPRAVNOJ
ZAŠTITI MALOLETNIH LICA**

1. Uvod

U sklopu opredeljenja Srbije za korenitu reformu pravosuđa Vlada Republike Srbije je predložila, a Skupština Srbije usvojila Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnika. Usvajanjem ovog Zakona Srbija je dobila jedan moderan Zakon koji uvažava standarde u oblasti ljudskih prava proklamovanih u međunarodnim dokumentima kao što su Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima, Konvencija o pravima deteta i Evropska konvencija o ljudskim pravima. Zakon postavlja nove standarde u oblasti maloletničkog pravosuđa i zahteva specijalističku obuku svih učesnika u postupku prema maloletnicima. Posebna važnost novog Zakona ogleda se u činjenici da Srbija kao članica UN i Saveta Evrope ispunjava svoje obaveze preuzete članstvom, a koje se odnose na poštovanje principa vladavine prava i učvršćivanju relevantnih institucija za sprovođenje zakona. Garancija bezbednog, efikasnog i predvidljivog pravnog prostora predstavlja logičan preduslov za funkcionisanje sistema. Sudstvo i tužilaštvo koji rade u skladu sa odgovarajućim demokratskim i profesionalnim standardima imaju ključnu ulogu za uspostavljanje vladavine prava. Poseban značaj novog Zakona ogleda se u celovitom i institucionalno regulisanom položaju maloletnika učinilaca krivičnih dela, ali i regulisanja pitanja odnosa prema deci žrtvama krivičnih dela. Naime, u prethodnom periodu čestim izmenama zakona u kojima su se nalazile i odredbe o maloletnicima, uslovljenih situacijom u kojoj se Srbija našla, ali i neodgovarajuća zakonska rešenja zahtevala su donošenje celovitog i modernog Zakona koji će na odgovarajući način urediti odnos prema maloletnicima. Zakon ne samo da adekvatno uređuje ovu značajnu oblast nego i usvaja moderan koncept položaja maloletnika u postupku. Postavljeni standardi u Zakonu zahtevali su edukaciju sudija, tužilaca, advokata i policajaca koji rade sa maloletnicima. U cilju što bolje i efikasnije primene novog Zakona edukacija je od ključnog značaja.

Prema članu 165. Zakona Pravosudni centar, sad Pravosudna akademija, je ovlašćena da organizuje i sprovodi obuku sudija okružnih sudova, okružnih javnih tužilaca, advokata i policajaca koji učestvuju u postupcima prema maloletnicima. O stečenom znanju se izdaje sertifikat. Kako problematika maloletnika i dece žrtava zahteva celovito delovanje sistema odlučeno je da se u obuku i stručno usavršavanje uključe i stručna lica u zavodima socijalne zaštite i zaposlenim u ustanovama za izvršenje zavodskih sankcija. Kurikulum obuke podeljen je u tri celine.

2. Celina, Materijalno procesne odredbe

Kako Zakon uvodi dve kategorije lica, maloletnika kao učinioca krivičnog dela i maloletnika, dete, žrtvu krivičnog dela obuka je tako i podeljena.

1.1. Maloletni učinilac krivičnog dela

Zakon predviđa da sudije, tužioci, advokati i policajci koji učestvuju u postupku prema maloletnim učiniocima krivičnih dela moraju da prođu specijalističku obuku u organizaciji Pravosudnog centra. U skladu sa standardima koji su postavljeni međunarodnim konvencijama čiji je i Srbija potpisnik neophodno je posedovanje posebnih znanja učesnika u postupku prema maloletnim učiniocima krivičnih dela. Razlozi leže ne samo u specifičnom procesnom položaju maloletnog učinioca krivičnog dela, nego i u interesu društva da se posveti posebna pažnja ovoj kategoriji učinilaca krivičnih dela. Specifičnost ovog postupka ogleda se i u činjenici da u postupcima prema maloletnim učiniocima krivičnih dela ne bi trebalo da budu dve strane u postupku, tužilac i učinilac krivičnog dela, nego svi učesnici u postupku moraju raditi u najboljem interesu maloletnika. Sve su to razlozi za uvođenje specijalizacije u postupku kojom su obuhvaćeni sudije, tužioci, advokati i policajci. Koliki je značaj dat postupcima prema maloletnim učiniocima krivičnog dela govori i činjenica da Zakon predviđa nadležnost okružnog suda i okružnog tužilaštva kao suda prvog stepena u ovim predmetima. Na taj način se obezbeđuje da u ovim predmetima od velike društvene važnosti postupaju sudije i tužioci sa većim radnim i životnim iskustvom. Takođe, obezbeđuje se i lakše ujednačavanje prakse i postupanje u ovim važnim predmetima.

1.2. Maloletnik žrtva krivičnog dela

Druga kategorija predviđena zakonom su maloletnici žrtve krivičnih dela punoletnih lica. Zakon navodi listu 27 krivičnih dela u kojima se pojavljuje maloletnik kao žrtva krivičnog dela punoletnih lica. Zakon je pobrojao ova krivična dela, silovanje, snimanje pornografskih sadržaja sa maloletnicima, trgovina decom, podvođenje i druga krivična dela. Zakon se opredelio u ovom slučaju da nadležnost

sudova i tužilaštva u ovim slučajevima ostane nepromenjena, opštinski ili okružni sud kao prvostepeni, ali zahteva specijalizaciju sudija, tužilaca, advokata i policajaca učesnika u postupku. Uočeno je da u postupcima prema žrtvi krivičnog dela sistem nedovoljno čini kako bi se žrtva zaštitila od dodatne viktimizacije i da se nanosi dodatna trauma žrtvama krivičnih dela. Pogotovo ovo je izraženo u postupcima prema maloletnim žrtvama. Naime pre usvajanja zakona primenjivala su se i onako nedovoljna opšta pravila u odnosu na žrtvu koja su dodatno maloletne žrtve traumatizovala. Tako se dešavalo da se maloletna žrtva ispituje i po devet puta. Zakon uvodi zabranu ispitivanja maloletne žrtve više od dva puta. Pored ove procesne zabrane Zakon traži od učesnika u postupku posedovanje posebnih znanja. Kroz obuku učesnici u postupku stižu neophodnu specijalizaciju, ali i obavezu da prilikom vođenja postupka vode posebno računa o maloletnim žrtvama krivičnog dela. Takođe, specijalizacijom učesnici u postupku usvajaju i standarde koji su postavljeni u međunarodnim konvencijama o zaštiti dece žrtava.

U prvoj fazi obuke obrađena je prva celina programa obuke. Prva celina podrazumeva implementaciju Zakona kako bi se sudije, tužioci, advokati i policajci upoznali sa Zakonom, novinama i standardima. U okviru ove celine posebno su držani seminari za sudije, tužioce, advokate i policajce koji učestvuju u postupcima prema maloletnim učiniocima krivičnih dela, a poseban program je radjen za sudije, tužioce, advokate i policajce koji učestvuju u postupcima kad je maloletnik žrtva krivičnog dela. Naglasak na seminarima je stavljen na procesne i materijalne odredbe Zakona, položaju maloletnika, učinioca ili žrtve, i domaćim i međunarodnim standardima u postupcima prema ovim kategorijama maloletnika.

U skladu sa programom rada formirana je grupa trenera koji su prošli seminar za trenere gde su predavači bili sudija VSS u penziji Nikola Milošević, prof. dr Milan Škulić i mr Ivana Stevanović, članovi radne grupe za izradu Zakona. Treneri su predavanja kasnije držali zajedno sa predavačima sa obuke, koji su imali funkciju mentora i konsultanta. Kako zakon predviđa nadležnost okružnog suda i okružnog tužilaštva u postupcima prema maloletnim učiniocima krivičnih dela organizovana je obuka u četiri grada Beograd, Niš, Kragujevac i Novi Sad. Ovi gradovi su izabrani kao centri budućih apelacionih sudova. Na seminare su pozivane sudije, tužioci, advokati i policajci sa područja okružnih sudova koji ulaze u sastav budućih područja apelacije¹. Kako su polaznici bili izabrani prema napred navedenim kriterijumima seminari su u ovoj fazi bili fokusirani na primeni Zakona i usvojena rešenja.

1 Prema Zakonu o uredjenju sudova Srbija treba da bude podeljena na ova četiri apelaciona područja. Svaka apelacija obuhvata 6 ili sedam okružnih sudova.

3. Celina, Podzakonski akti, primena Zakona i zaštita dece žrtava i njihova resocijalizacija

Polaznici II celine programa specijalizacije su sudije, tužioci, advokati i policajci koji su prošli prvu celinu koja je sprovedena u periodu decembar 2005. do septembra 2006. Program je realizovan u saradnji sa UNICEF-om za obe kategorije polaznika, postupanje sa učinioceom krivičnog dela i postupanje sa maloletnim žrtvama krivičnih dela. Pravosudna akademija u svojoj bazi podataka ima imena polaznika obuke I celine i koji su u obavezi da prođu dalje usavršavanje. Polaznici II celine programa obuke nastavili su kontinuiranu edukaciju. U skladu sa značajem pitanja na seminarima su uključeni i predstavnici sistema odgovornih za postupanje sa decom u sukobu sa zakonom i institucija odgovornih za rehabilitaciju žrtava. Zakon ne predviđa specijalizaciju predstavnika ovih institucija, međutim neophodno je i njihovo aktivno uključivanje zbog značaja i uloge koju imaju u sistemu.

Seminari su bili realizovani primenom različitih metoda rada: predavanja, radionice sa problematikom i svakodnevne prakse, diskusija u malim grupama, anketiranje putem upitnika i sl. Ova serija seminara, predstavlja drugu, produbljenu fazu, razvoja potencijala profesionalaca koji deluju u sistemu maloletničkog pravosuđa, a ujedno je poslužila i za dalje prikupljanje građe za pisanje priručnika za predstavnike relevantnih sistema ovlašćenih za reagovanje i zaštitu prava deteta u sistemu maloletničkog pravosuđa.

4. Ciklus

Polaznici obuke III ciklusa su polaznici koji su nosioci sertifikata, specijalizovani za postupanje sa maloletnim učiniocima krivičnih dela. Pored nosilaca sertifikata u obuku su uključeni i predstavnici centara za socijalni rad i institucija zaduženih za postupanje sa decom u sukobu sa zakonom.

Polaznici III celine programa obuke nastavili su kontinuiranu edukaciju. U skladu sa značajem pitanja na seminarima su uključeni i predstavnici sistema odgovornih za postupanje sa decom u sukobu sa zakonom i institucija odgovornih za rehabilitaciju žrtava. Zakon ne predviđa specijalizaciju predstavnika ovih institucija međutim, neophodno je i njihovo aktivno uključivanje zbog značaja i uloge koju imaju u sistemu. Seminari su pretežno fokusirani na pitanja primene Zakona i podzakonskih akata i rešavanjima problema u primeni. Takođe, posebna pažnja je posvećena obradi pojedinačnih zakonskih rešenja i mogućnosti njihove šire primene. Prvenstveno primena instrumenata alternativa pritvoru i vaspitnih naloga. Naime u praksi se pokazalo da se nedovoljno primenjuju ovi instrumenti. Neophodno je dodatno razmotriti mogućnosti njihove primene, pogotovo alternativa pritvoru. Naime, ovaj instrument je potpuna novina koju uvodi ovaj Zakon. Neophodno je razraditi njegovu primenu podzakonskim aktima, ali i razviti praksu primene alternativa pritvoru. Kroz seminare

uz zajednički rad i saradnju svih učesnika u postupku moguće je podstaći veću primenu ovog instrumenta. Takođe, i primena vaspitnih naloga daje određene rezultate te je neophodno dodatno unaprediti i ovu praksu. Takođe, u program rada na seminarima uključeni su primeri dobre prakse. Cilj seminara III ciklusa je da se dodatno promovira sistem restorativnog pravosuđa, odnosno alternative klasičnom sudskom postupku, odnosno institucionalnom sankcionisanju. Iskustva iz prakse primene Zakona koja će biti predstavljena na ovim seminarima treba da posluže u radu na daljem usavršavanju maloletničkog zakonodavstva, položaju maloletnih žrtava i dodatnoj institucionalnoj harmonizaciji svih učesnika u postupku.

Stručni tim Pravosudne akademije u sastavu sudija Nikola Milošević, prof dr Obrad Perić, dr Ivana Stevanović i prof. dr Milan Škulić, izradili su radni materijal za sve cikluse obuke uz primere dobre prakse i postupanja. Članovi stručnog tima učestvovali su u izradi podzakonskih akata i njih ugradili koncept i standarde koje je postavio Zakon

5. Postignuto

1. Unapređenje procesnog položaja i prava maloletnika u sukobu sa zakonom i podizanje svesti u široj i stručnoj javnosti radi promocije i zaštite prava dece u sukobu sa zakonom, te dubljeg sagledavanja kršenja tih prava.
2. Dalji razvoj i primena maloletničkog pravosuđa u cilju što adekvatnijeg rada sa maloletnicima i podizanje nivoa kvaliteta rada sistema maloletničkog pravosuđa.
3. Razvoj potencijala preko obuke sudija, tužilaca, advokata i policajaca, ali i socijalnog sektora, kao i zaposlenih u ustanovama sistema koji rade sa ovom populacijom kako bi se u Srbiji stvorio jedan celovit, moderan i zaokružen sistem maloletničkog pravosuđa.
4. Unapređenje primene standarda postavljenih u Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima i UN Konvenciji o pravima deteta.

6. Planovi

Iskustva i znanja stečena u realizaciji programa obuke korišćiće u pripremi priručnika za sudije, tužioce, advokate i policajce koji postupaju kako sa maloletnim učiniocima krivičnih dela, tako i sa maloletnim žrtvama krivičnih dela.

Kako je obaveza specijalizacije prema Zakonu postala trajna obaveza i deo sistema maloletničkog pravosuđa u Srbiji Pravosudna akademija je paralelno sa daljim usavršavanjem nosilaca pravosudnih funkcija uvela i u Program početne obuke, za buduće sudije i tužioce, poseban deo programa obuke koji obrađuje teme vezane za maloletničko pravosuđe.

*Nenad Vujić
Direktor Pravosudne akademije u Beogradu*